WIKIPEDIA

Kabardin kieli

Malline- tai tiedostomuutokset tässä versiossa odottavat arviointia (ohje). Sivun vakaa versio on katsottu *4. lokakuuta 2019.*

Kabardin kieli (muita nimityksiä *kabardi-tšerkessi*, *tšerkessi*; kabardiksi адыгэбзэ, *adygebze*) on Venäjällä etupäässä Kabardi-Balkariassa asuvien kabardien ja Karatšai-Tšerkessiassa asuvien tšerkessien puhuma luoteiskaukasialainen kieli. Sillä on virallisen kielen asema molemmissa tasavalloissa.

kabardi	
Oma nimi	адыгэбзэ *adygebze*
Muu nimi	kabardi-tšerkessi, tšerkessi
Tiedot	
Alue	Venäjä Turkki Jordania Syyria Saksa
Puhujia	1 632 500[1]
Sija	ei sadan suurimman joukossa
Kirjaimisto	kyrillinen[1]
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	luoteiskaukasialaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	-
ISO 639-2	kbd
ISO 639-3	kbd (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=kbd)
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Kabardia puhuvat Kabardi-Balkarian kabardit, Karatšai-Tšerkessian tšerkessit, Mozdokin seudulla asuvat kabardit, Karatšai-Tšerkessiassa ja Krasnodarin aluepiirissä asuvat besleneit sekä eräiden Adygean kylien asukkaat. 1800-luvulla suuri osa kabardeista muutti silloiselle Turkin alueella. Heidän jälkeläisiään asuu lähinnä Turkissa, Syyriassa ja Jordaniassa[2] ja Saksassa[1].

Vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan Venäjällä oli 429 400 kabardin puhujaa.[3] Venäjän kabardeista 97,6 % piti äidinkielenään kabardia ja 2,2 % venäjää. Toisena kielenään venäjää puhui 78,1 % kabardeista. Tšerkesseistä kabardin (tšerkessin) ilmoitti äidinkielekseen 91,5 %. Venäjää puhui äidinkielenään 5,2 % ja toisena kielenään 77,2 % tšerkesseistä.[4]

Venäjän vuoden 2002 väestölaskennassa rekisteröitiin 587 500 kabardin puhujaa.[5] Kabardeista 92,9 % ja tšerkesseistä 94,5 % osaa venäjää.[6] Kabardin kieltä puhuu kotitasavalloissaan asuvista kabardeista 98,9 % ja tšerkesseistä 96,6 %. Kabardia osaa myös huomattava osa abazoista. Kabardi-Balkarian koko väestöstä kabardia puhuu 56,1 % ja Karatšai-Tšerkessian väestöstä 13,4 %.[7][8]

Vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan Venäjällä on 515 700 kabardin puhujaa[9].

Venäjän ulkopuolella asuvista adygelaisista kansoista: kabardeista, tšerkesseistä ja adygeista on esitetty erilaisia lukuja.[10] Adygelaisten kielen puhujien määrä heidän keskuudessaan on tuntematon.[11]

Historia ja murteet

Kabardi kuuluu luoteiskaukasialaisten eli abhaasilais-adygelaisten kielten adygelaiseen ryhmään. Sen hyvin läheinen sukukieli on adyge.[12]

Läntinen adygen ja itäinen kabardin murreryhmä ovat syntyneet 1200–1300-luvulla, jolloin kabardien esi-isät muuttivat itään nykyisen Kabardian alueelle. Kabardien, iranilaisten alaanien ja turkkilaisheimojen välisten kontaktien tuloksena kabardimurteista erkani vanhakantainen *beslenei*, joka toimi kahden murreryhmän välisenä yhdistävänä lenkkinä. 1400–1500-luvuilla itäänpäin Terekin rannoille suuntautuneen muuttoliikkeen seurauksena kehittyivät Suur-Kabardian ja Vähä-Kabardian murteet. 1700–1800-lukujen vaihteessa osa kabardeista siirtyi nykyisen Karatšai-Tšerkessian alueelle, jossa he sekoittuivat muihin adygeheimoihin sekä osittain abazoihin. Tämän tuloksena syntyi nykyään *tšerkessiksi* kutsuttu murre.[13] Muita päämurteita ovat Mozdokin ja Adygeassa asuvien kabardien puhuma Kubanin murre. Suur-Kabardiassa puhuttujen Baksanin ja Malkan paikallismurteiden sekä Vähä-Kabardian murteen katsotaan muodostavan *varsinaiskabardin* päämurteen.[14][15]

Muihin luoteiskaukasialaisiin kieliin verrattuna kabardissa on vähemmän konsonantteja ja enemmän vokaaleja. Kirjakielessä on alkuperäisiä konsonanttifoneemeja 45 ja vokaaleja seitsemän.[16]

Kirjakieli

1800-luvulla kabardia varten luotiin useita kyrillisiä ja arabialaisia kirjaimistoja, jotka eivät saaneet laajempaa käyttöä. Vuonna 1916 laaditut kyrillinen ja arabialainen aakkosto korvattiin vuonna 1923 latinalaisella. Vuonna 1936 siirryttiin kyrilliseen kirjaimistoon, jossa venäjästä poikkeavia äänteitä merkitään muiden kaukasialaisten kielten tavoin lisämerkillä Ӏ (*palotška*) sekä erilaisten kirjainyhdistelmien avulla.[14]

Kabardin kirjaimisto

А а	Э э	Б б	В в	Г г	Гу гу	Гъ гъ	Гъу гъу	Д д	Дж дж	Дз дз
Е е	Ё ё	Ж ж	Жь жь	З з	И и	Й й	К к	Ку ку	КӀ кӀ	КӀу кӀу
Къ къ	Къу къу	Кхъ кхъ	Кхъу кхъу	Л л	Лъ лъ	ль	ЛӀ лӀ	М м	Н н	О о
П п	ПӀ пӀ	Р р	С с	Т т	ТӀ тӀ	У у	Ф ф	ФӀ фӀ	Х х	Ху ху
Хъ хъ	Хъу хъу	Хь хь	Ц ц	ЦӀ цӀ	Ч ч	ЧӀ чӀ	Ш ш	Щ щ	ЩӀ щӀ	ъ
Ы ы	ь	Ю ю	Я я	Ӏ	Ӏу					

Kabardin kirjakieli perustuu Suur-Kabardian, lähinnä Baksanin murteeseen. Karatšai-Tšerkessiassa käytetään paikallista kirjakielen varianttia, joka poikkeaa jonkin verran Kabardi-Balkarian kirjakielestä. Adygeassa asuvat kabardit käyttävät kirjakielenään adygea.[17]

Vuosina 1995–1996 hyväksyttyjen paikallisten kielilakien mukaan kabardilla on virallisen kielen asema Kabardi-Balkariassa balkaarin ja venäjän rinnalla sekä Karatšai-Tšerkessiassa karatšain, abazan, nogain ja venäjän kielten rinnalla. Kabardiksi julkaistaan oppikirjoja, kansanperinnekokoelmia, kauno- ja lastenkirjallisuutta sekä jonkin verran myös yhteiskunnallista ja tietokirjallisuutta.[18] Vuonna 2008 kabardiksi ilmestyi 30 kirjanimekettä yhteensä 49 700 kappaleen painoksena.[19]

Kouluopetuksen välineenä kabardia käytetään lähinnä Kabardi-Balkariassa. Karatšai-Tšerkessiassa kieltä opiskellaan aineena. Äidinkielen opetusta on järjestetty myös Turkissa, Jordaniassa, Syyriassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa asuvan kabardidiasporan keskuudessa. Opettajia ja muita äidinkielen asiantuntijoita koulutetaan Kabardi-Balkarian yliopistossa, kulttuuri-instituutissa ja Karatšai-Tšerkessian pedagogisessa yliopistossa.[20]

Vuonna 1995 kabardiksi ilmestyi kuusi sanoma- ja kaksi aikakauslehteä. Niistä merkittävimmät ovat Naltšikissa julkaistava päivälehti *Adyge psale*, Tšerkesskissä ilmestyvä *Čerkes heku* ja kulttuurilehti *Elbrus* (*Iуащхьэмахуэ*). Kieltä käytetään molempien tasavaltojen radiossa ja televisiossa. Naltšikissa ja Tšerkessissä toimivat kabardinkieliset teatterit.[21]

Nykytilanne

Kabardin asema Venäjällä asuvan kieliyhteisön kommunikaatiovälineenä on vahva ja kirjakielen käyttöala melko laaja. Äidinkieltä arvostetaan ja kansallinen itsetunto on vankka. Nykyisellään kieli on varsin elinvoimainen.[22]

Katso myös

- Adygelaiset kansat
- Besleneit
- Kabardi-Balkaria
- Kabardit
- Karatšai-Tšerkessia
- Tšerkessit

Lähteet

- *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 2*. Moskva: Nauka, 2001. ISBN 5-02-011268-2.

Viitteet

1. Kabardian - A language of Russian Federation (Europe) (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=kbd) *Ethnologue*. Viitattu 5.11.2010. (englanniksi)
2. *Jazyki mira: Kavkazskije jazyki*, s. 102. Moskva: Academia, 1999. ISBN 5-87444-079-8.
3. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 432–433. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
4. *Narody Rossii: entsiklopedija*, s. 441–442. Moskva: Bolšaja Rossijskaja entsiklopedija, 1994. ISBN 5-85270-082-7.
5. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.4. Rasprostranjonnost vladenija jazykami (krome russkogo). (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_04.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 10.7.2009. (venäjäksi)

6. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.2. Naselenije po natsionalnosti i vladeniju russkim jazykom. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_02.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 10.7.2009. (venäjäksi)
7. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.6. Vladenije jazykami (krome russkogo) naselenijem otdelnyh natsionalnostei po respublikam, avtonomnoi oblasti i avtonomnym okrugam Rossijskoi Federatsii. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_06.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 10.7.2009. (venäjäksi)
8. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.3. Naselenije po natsionalnosti i vladeniju russkim jazykom po subjektam Rossijskoi Federatsii. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_03.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 10.7.2009. (venäjäksi)
9. Naselenije Rossijskoi Federatsii po vladeniju jazykami (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab6.xls) *gks.ru*. Viitattu 20.1.2012. (venäjäksi)
10. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 141. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
11. *Jazyki mira: Kavkazskije jazyki*, s. 86. Moskva: Academia, 1999. ISBN 5-87444-079-8.
12. *Jazyki mira: Kavkazskije jazyki*, s. 87. Moskva: Academia, 1999. ISBN 5-87444-079-8.
13. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 1*, s. 19. Moskva: Nauka, 1997. ISBN 5-02-011237-2.
14. Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 2: 2.
15. *Jazyki mira: Kavkazskije jazyki*, s. 111–112. Moskva: Academia, 1999. ISBN 5-87444-079-8.
16. *Jazyki mira: Kavkazskije jazyki*, s. 103. Moskva: Academia, 1999. ISBN 5-87444-079-8.
17. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 142–143. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
18. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 143–146. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
19. *Knižnoje obozrenije pro*, 2009, 9-10, s. 1.
20. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 148–150. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
21. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 146–148, 150–151. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
22. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 158. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.

Aiheesta muualla

- Ethnologue: Kabardian (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=kbd) (englanniksi)
- Kabardian alphabet (http://www.omniglot.com/writing/kabardian.htm) (englanniksi)
- Ranko Matasović: A Short Grammar of Kabardian (http://mudrac.ffzg.hr/~rmatasov/KabardianGrammar.pdf) (englanniksi)

Luoteiskaukasialaiset kielet

abhaasi | abaza | adyge | kabardi | ubyhi